

Rodzina a wybór zawodu według teorii Anny Roe

Życie młodego pokolenia w dzisiejszych czasach oraz ich perspektywy na przyszłość stanowią ważny problem badawczy dla wielu dyscyplin naukowych. Dotyczy to również jednych z najważniejszych decyzji podejmowanych przez młodzież, jakimi są decyzje edukacyjno-zawodowe. Te natomiast mają ogromny wpływ na rozwój zawodowy młodego człowieka oraz jego przyszłą karierę. Wspomniany rozwój zawodowy rozpatrywany jest często łącznie z takimi pojęciami, jak: plany (aspiracje) zawodowe, życie zawodowe, działalność zawodowa, kariera zawodowa, praca zawodowa, sukcesy zawodowe, i inne. Obejmuje on całe życie człowieka – od dzieciństwa aż do starości. Według D.E. Supera jest to stopniowy wzrost i zmiana zdolności jednostki do określonych rodzajów zachowania zawodowego¹. Omawiany rozwój wiąże się ściśle z rozwojem świadomości człowieka, jego zachowaniem w interakcji ze środowiskiem pracy, stopniem aktywności zawodowej, w tym również edukacyjnej. Stąd też psychiczną podstawę tego rozwoju tworzą zdolności człowieka, jego zainteresowania i zamiłowania, aspiracje, plany życiowe i zawodowe oraz motywacja do działania. Biorąc powyższe pod uwagę można przyjąć, że rozwój zawodowy człowieka:

- jest procesem związanym z dążeniem jednostki do zajęcia miejsca w społecznym podziale pracy;
- jest indywidualny dla każdego człowieka;
- jest procesem społecznie pożądanym i oczekiwanym,
- stanowi wypadkową rozwoju fizycznego, umysłowego, uczuciowego, erotycznego, politycznego, kulturowego, moralnego i społecznego człowieka,
- obejmuje wszystkie aspekty rozwojowe, które mogą być odniesione do pracy.

W literaturze przedmiotu istnieje wiele koncepcji i teorii rozwojowych. Trudno wykazać, która z nich jest dominującą, najważniejszą. Na szczególną uwagę zasługują poglądy dotyczące cech, satysfakcji, potrzeby, harmonii, wydatkowania energii, zachowań zawodowych, wyboru i decyzji, ciągłości rozwojowej oraz miejsca i przestrzeni. Określenia te akcentują istotne elementy rozwoju zawodowego, wokół których zbudowano już mniej lub bardziej dojrzałe koncepcje teoretyczne². Jednakże z punktu widzenia pragmatyki edukacyjnej niezwykle ważne są indywidualne i społeczne czynniki warunkujące podejmowanie przez dzieci i młodzież decyzji edukacyjno-zawodowych. Dlatego bezdyskusyjny pozostaje pogląd, że duży wpływ na te decyzje mają rodziny, a tym samym wielopokoleniowy przekaz dotyczący widzenia różnych ról zawodowych. W rodzinie bowiem dziecko uczy się stylu i modelu życia, rozwija swoje zainteresowania, czerpie pierwszą wiedzę na temat zawodów, uczy się pełnienia ról społecznych, tworzy hierarchę wartości związanych z pracą i życiem osobistym. To z rodziną człowiek powiązany jest w najtrwalszy i najsilniejszy sposób. Związki rodzinne są związkami trwałymi i ważnymi dla dziecka, niezależnie od tego jakie znaczenie mu ono nadaje. Z tego też powodu rodzice mają tak duży wpływ na losy edukacyjne i zawodowe swoich pociech.

---

¹ R. Parzęcki, K. Symela, B. Zawadzki, Orientacja i poradnictwo zawodowe, Radom 1995, s. 10

² K. Czarnecki, Rozwój zawodowy człowieka. Warszawa 1985, s. 41-58

W latach sześćdziesiątych ubiegłego wieku psycholog Anna Roe dokonała analizy czynników rodzinnych wpływających na rozwój i preferencje zawodowe dzieci. Na podstawie wyników badań, korzystając z doświadczeń Roberta Hoppocka, opracowała teorię zakładającą wpływ interakcji między dziećmi i rodzicami na zainteresowania zawodowe człowieka. Według A. Roe potrzeby zawodowe stanowią odzwierciedlenie chęci realizacji potrzeb niezaspokojonych przez rodziców w okresie dzieciństwa. Z psychodynamicznego punktu widzenia lata wczesnego dzieciństwa wywierają decydujący wpływ na całe życie jednostki. Dlatego też Anna Roe uważa, że okres ten jest źródłem nieświadomej motywacji, wpływającej na taki wybór zawodu, który umożliwiłby wyrażenie i zaspokojenie owych potrzeb. Na podstawie badań klinicznych A. Roe opisała trzy rodzaje relacji RODZICE-DZIECI. Za podstawowy wymiar tych relacji uznała wymiar emocjonalny, którego krańce określają chłód i ciepło. Należą do nich:

- I. **Emocjonalna koncentracja na dziecku** – relacja ta może przybrać jedną z dwóch form:
  1. ochraniają, czyli nadopiekuńczości, kiedy rodzice robią dla dziecka zbyt wiele i w ten sposób nakłaniają je do uległości i zależności,
  2. wygórowanych wymagań, kiedy rodzice podkreślają wagę osiągnięć dziecka.
- II. **Unikanie dziecka** – w jej ramach także można wyróżnić dwie formy:
  1. lekceważenie dziecka, kiedy rodzice starają się zaspokoić potrzeby dziecka jedynie w bardzo ograniczony sposób,
  2. odrzucenie dziecka, kiedy rodzice nie podejmują żadnych wysiłków zaspokojenia potrzeb potomstwa.
- III. **Akceptacja dziecka** – może mieć charakter niekonsekwentny (przypadkowy, doraźny) lub rozumnie kochający. W obu przypadkach rodzice wspierają niezależność dziecka³.

Ponadto A. Roe podjęła próbę opisu wpływu postaw rodzicielskich na preferencje zawodowe dzieci. Autorka rozróżniła: z jednej strony - zachowania rodziców sprzyjające kształtowaniu się u dziecka nastawienia na ludzi (zachowania opiekuńcze i wymagające), z drugiej zaś strony - postępowanie sprzyjające nastawieniu na rzeczy, typowe dla tych dzieci, których rodzice prezentują postawę unikania lub przypadkowej (niepełnej) akceptacji. Zdaniem autorki dzieci, których rodzice emocjonalnie koncentrują się na nich wybierają najczęściej zawody wolne, np. artystyczne. Dzieci, których rodzice prezentowali wobec nich postawę unika w przyszłości wybierają często zawody techniczne. Natomiast dzieci akceptowane przez swoich rodziców wybierają, zdaniem autorki, zawody łączące osobiste i interpersonalne aspekty życia (np. nauczyciele).

Dzięki badaniom Anny Roe (i Roberta Hoppocka) stworzono pewien model interakcji między rodzicami i dziećmi oraz wpływu tych interakcji na przyszłe losy edukacyjno-zawodowe jednostki. Doświadczenia te służą m.in. celom poradnictwa i doradztwa zawodowego oraz profilaktyce szkolnej. Stanowią one także wskazówki do pracy wychowawców, nauczycieli, pedagogów szkolnych oraz szkolnych doradców zawodowych z dziećmi i rodzicami w zakresie doradztwa edukacyjno-zawodowego.

---

³ Na podstawie: Gallding S.T. Poradnictwo zawodowe - zajęcia wszechstronne. Krajowy Urząd Pracy, Warszawa 1994

Poniżej dokonałam próby zestawienia najważniejszych elementów teorii A. Roe oraz wytycznych do pracy z uczniami i rodzicami.

Tabela1. Rodzina a wybór zawodu w świetle teorii Anny Roe⁴

Postawa rodziców	Cechy dzieci	Niebezpieczeństwo	Wybór zawodu i pracy	Zadania dla kadry pedagogicznej
zaniedbująca	niepokój psychoruchowy, brak kontroli emocjonalnej, usilne dążenie do zaspokojenia potrzeby akceptacji i przynależności do grupy	negacja siebie	przypadkowy, częste zmiany, brak skryzalizowanych zainteresowań zawodowych, brak celu	przedstawianie pracy zawodowej jako źródła kontaktów międzyludzkich, źródła przynależności do grupy; należy rekomensować poczucie akceptacji; wskazywać pozytywne wzorce spośród znanych dziecku osób
nadopiekuńcza (ograniczanie praw, samodzielności z powodu nadmiernej miłości)	brak inicjatywy, pasywność, bierność lub wycofanie kontaktów z otoczeniem, nieumiejętność formułowania poglądów, ocen i sądów, silna potrzeba posiadania „osoby kierującej”, brak świadomości własnych preferencji zawodowych	brak wiary we własne umiejętności i „strach” przed dokonywaniem samodzielnych wyborów, podejmowaniem decyzji	często dokonany przez „innych”, ze względu na brak umiejętności rozpoznawania własnych zdolności i zainteresowań istnieje ryzyko utraty pracy; częsta zmiana zawodu	uświadamianie uczniowi jego zainteresowań i umiejętności, wzmacnianie poczucia własnej wartości, kształtowanie umiejętności formułowania celów, pobudzanie motywacji
unikania (emocjonalnego)	poczucie niepewności, osamotnienia, niskie poczucie wartości, czasem kompleks niższości, postawa ambiwalentna, lęk przed odrzuceniem; dzieci często wybierają samotność i izolację społeczną	usunięcie się na margines życia społecznego	często wahają się przy wyborze ścieżki edukacyjno-zawodowej, niejednokrotnie pozostają na marginesie środowiska pracy, są zagrożone jej utratą, bywają ofiarami w grupach społeczno-zawodowych; są dobrymi pracownikami, ale rzadko osiągają sukces zawodowy	należy „wzmacniać pozytywnie” ucznia, wskazywać jego mocne strony, budować poczucie własnej wartości
autorytarna, stawianie nadmiernych wymagań	zaburzenia identyfikacji i poczucia tożsamości, zaniżona samoocena, poczucie winy, nastawienie na niepowodzenia, wyuczona bezradność albo zachowania prowokacyjne,	silny bunt przeciw dominacji rodziców i braku uznania	zgodnie z wolą rodziców lub wybór „na złość rodzicom”, brak zdolności do własnej refleksji, wybory nieprzemysłane	należy uświadomić uczniowi jego niezależność, wyjątkowość, odrębność i indywidualność; pomagać dokonać wyboru zawodu/ścieżki edukacyjnej bez nadmiernego buntu wobec rodziców
braku orientacji i	brak zaufania do własnych	utrata marzeń,	częsta zmiana zawo-	należy „wysłać” do

⁴ Gariner I., Kania I., Kudanowska E., Paszkowska-Rogacz A., Tarkowska M.: Materiały metodyczno-dydaktyczne do planowania kariery zawodowej uczniów. Podstawy rozwoju zawodowego młodzieży. KOWEZiU, Warszawa 2006r.

kierownictwa, niespójność celów i decyzji	wyborów, możliwości i zdolności, trudności w dokonywaniu wyborów, podejmowaniu decyzji, niepewność życiowa, utrata orientacji w świecie/środowisku	chorobliwy lęk przed podjęciem decyzji zawodowej/edukacyjnej	du lub środowiska pracy, nieumiejętność racjonalnej oceny poziomu wykonywanych zadań zawodowych, lęk przed zajmowaniem odpowiedzialnych stanowisk pracy; zaburzone kontakty międzyludzkie w pracy	dziecka jasne komunikaty, wzmacniać poczucie jego wartości i poszukiwać sposobów na psychoedukację rodziców
kochająca	otwartość na kontakty międzyludzkie, gotowość do podejmowania trudnych decyzji i wyborów, akcentowanie i manifestowanie własnej indywidualności, swoich zainteresowań i zdolności, odwaga życiowa	brak szczególnych niebezpieczeństw	racjonalne wybory owocują odważnie podejmowanymi decyzjami zawodowymi i edukacyjnymi; dobre kontakty społeczne w miejscu pracy, umiejętność oceny własnych możliwości i dokonań	wspieranie podejmowanych decyzji zawodowych/ edukacyjnych; ukazywanie pozytywów i negatywów wybranego zawodu; „wykorzystywanie” tych uczniów jako „siły napędowej” w pracy grupowej z innymi uczniami

Zaprezentowana w niniejszym opracowaniu teoria stanowi jedną z wielu koncepcji wypracowanych na rzecz doradztwa zawodowego i interpersonalnego. Jak każda tego typu teoria spotkała się zarówno z krytyką, jak i akceptacją środowiska naukowego. Niemniej warto w swojej codziennej pracy wychowawczej stosować dorobek naukowy wielu specjalistów z dziedziny psychologii i profesjologii w celu diagnozowania uczniów pod względem ich preferencji zawodowych oraz udzielania im pomocy w wyborze dalszej ścieżki edukacyjno-zawodowej. Należy również pamiętać, że ogromny wpływ na decyzje zawodowe dzieci mają ich rodzice. Zatem konieczne jest uświadamianie rodzicom ich postaw rodzicielskich i wpływu tych postaw na przyszłe losy zawodowe dzieci. Dlatego należy włączyć rodziców do wspólnej pracy wychowawczej na rzecz przygotowania uczniów do podjęcia jednej z najtrudniejszych decyzji w życiu – decyzji zawodowej.